

Az előválasztás mint demokratikus innováció?

Politikai részvétel a jelöltállításon keresztül

1. Bevezetés

Az előválasztás kérdése Magyarországon a 2010-es évek második felében egyre nagyobb jelentőséget nyert, ahogyan az ellenzék a domináns pártrendszerben kereste az érvényesülés módjait. Az erről szóló diskurzus általában az ellenzéki pártok előnyeit emeli ki a jelöltállításnak ilyen módjáról mint a szavazatok maximalizálása, sikeresebb és népszerűbb jelöltek kiválasztása – arról pedig kevesebb szó esik, a választóknak milyen változásokkal, esetleges előnyökkel vagy hátrányokkal járna egy előválasztási rendszer használata Magyarországon.

Az ellenzék 2020 szeptemberében hivatalosan is bejelentette, hogy terveznek ilyen együttműködést – habár annak módja és kiterjedtsége a dolgozat írásának időpontjában még nem egyértelmű – ezért az előválasztás koncepciójának, Magyarországon lehetséges megvalósulásának megismerése kiemelt jelentőséggel bír a 2022-es választásokra készülve, később annak kimenetelét értelmezve.

Magyarországon továbbra is a pártok az érdekartikuláció legfontosabb szereplői. Az előválasztás lehetőséget teremthet választók szélesebb bevonására, nem csak a pártok jelöltállítása folyamán, szorosabb kapcsolatot biztosítva a jelölt és a választók között, segítve a tájékozott döntéshozást. Ez különösen fontos kérdés a magyar pártok zárt felépítését és működését, a deliberatív elemek hiányát, a párttagság és aktivisták jellemzően csökkenő számát tekintve (Horváth – Soós, 2015: 278.).

Tanulmányomban azt a kérdést fogom megvizsgálni, milyen hatásai lehetnek az előválasztásnak mint demokratikus innovációnak a választópolgárok számára. A dolgozat először az előválasztások általános jellemzőit, különböző országok tapasztalatait, majd a demokratikus innovációk fogalmát, értékelésének szempontjait írja le. Ezután a magyar rendszer és pártok sajátosságai következnek, az elmúlt tíz év együttműködési kísérleteinek és a 2019-es önkormányzati választások előtt megvalósult három budapesti példának az összefoglalása. Végül a szakirodalom és az itthoni tapasztalatok, körülmények alapján fogom értékelni az előválasztást mint a választói részvételt és élményt befolyásoló politikai eszközt és folyamatot, és ennek tanulságait a lehetséges 2022-es magyar előválasztásra való tekintettel.

2. Az előválasztásokról általában

Az előválasztások számtalan különböző módon működhetnek, azok felépítésében több változó fellelhető. Ezek hatása pedig függ attól, milyen interakcióba lépnek a politikai- és intézményrendszerrel. A következő szakirodalmi összefoglalóban olyan megállapításokat kerestem, amelyek relevánsak a magyar helyzet értékelésének szempontjából.

2.1. A képviselet és a döntéshozás minősége

Egy, az Egyesült Államok kontextusában írt tanulmány kiindulópontja, hogy az USA polgárainak 60%-a adott párt által dominált választókerületben él, ahol ennek a pártnak a győzelme szinte biztosított. Ilyen esetben az előválasztások, különösen olyan választókerületekben, ahol egy adott párt dominanciája jellemző, segíthetnek valódi versenyt teremteni, és minőségi képviseletet adni a választókerületnek (Hirano, 2014). A 2010 óta Magyarországon kialakult helyzet ehhez annyiban hasonló, hogy két nagyobb tömbbe terelte a szavazókat, ahol az egyéni választókerületek nagy részében szintén előre lehet számítani egy adott párt vagy párttömb győzelmére.

Accetti és Wolkenstein 2017-es cikkében, mely a pártok deliberatívabb működését propagálja, amellet érvel, hogy a pártelitek által irányított működési stratégia elidegeníti a szavazókat, illetve, ha magába is foglal választási lehetőséget a résztvevő párttagoknak, választóknak, a napirend az elit által meghatározott témákat tartalmazza, a választás pedig izoláltan kialakított vélemények aggregációjára épül, amely legtöbbször kollektív szempontból szuboptimális megoldásokhoz vezet (Accetti – Wolkenstein, 2017: 12.).

Az előválasztás egy hosszabb kampányt eredményez, hiszen hónapokkal a választások előtt kell elkezdenni a diskurzust a megfelelő jelölről. Ez, amennyiben nem zárt ajtók mögött, a pártelitek által történik, egyben azt is jelenti, hogy a szavazatokért folytatott verseny jóval hosszabb ideig tart, több lehetőség van a választói vélemények becsatornázására. Ugyanakkor, ha csak ennyi feltételt állítunk az előválasztásnak, még mindig nem kerültük el a hibát, hogy összekeverjük az aggregált szavazatalapú modellt a valódi deliberatív döntéshozással. Amennyiben az előválasztással együtt járnak lakossági fórumok, lehetőség van a választók közötti és a politikusokkal való érdemi kommunikációra és vitára, úgy megvalósul a Wolkenstein cikkben is kiemelt szempont, hogy a választók ne egymástól elzártan alakítsák ki a véleményüket (Accetti – Wolkenstein, 2017: 11.).

2.2. Részvételre jogosultak köre, inkluzivitás

Habár az előválasztások alapvetően a tisztán többségi választási rendszerekre jellemzők – és a legtöbb kutatás ezekben a rendszerekben vizsgálja azokat –, de a többségi rendszerekben folytatott kutatások azt mutatják, az előválasztások segíthetik a pártokat, különösen a kevés eséllyel indulókat (Adams – Merrill, 2008). Adams és Merrill idézett kutatása rámutat arra, hogy centripetális és centrifugális hatása is van az előválasztásoknak: a részt vevő szavazók általában pártjuk szélsőségesebb szárnyának a képviselői, ezt ellensúlyozza viszont, hogy az előválasztás – szemben a pártelit általi jelölési funkcióval – sokkal inkább a kampányolásban tehetséges, karizmatikus és általánosságban jobban kedvelt politikusok kiválogatásához vezet.

Gerber és Morton 1998-as tanulmánya rámutat, az előválasztások medián választói szélsőségesebb nézeteket vallanak, mint az általános választások medián szavazói. Ennek több magyarázó faktora is van: egyrészt az előválasztásokon való részvétel jóval alacsonyabb az általános választásoknál, így feltételezhető, hogy azon inkább a pártok iránt komolyabban elkötelezett polgárok vesznek részt, akiknek véleménye szélsőségesebb lehet az átlagosnál. Ugyanakkor ez a zárt előválasztásokra jellemzőbb, ezzel szemben azokon az előválasztásokon, ahol az indulás lehetősége nyitott, a középhez közelebb álló jelöltek sikerebbek. Ez tehát azt jelenti, hogy ha az előválasztáson a potenciálisan legtöbb szavazatot szerző jelöltet szeretnénk kiválasztani, az indulás lehetőségének nyitottnak kell lennie, ezzel biztosítva, hogy a kiválasztott jelölt az országgyűlési választáson minél több szavazónak legyen ideális választás.

Ám a nyílt előválasztás sem feltétlenül jelent intenzív kapcsolatot a választók és a pártok között, ahhoz szükséges egy hosszabb, intenzív kampányidőszak, amely magába foglal lakossági gyűléseket, ahol meghallgathatják a jelöltek, és nekik visszacsatolhatják véleményüket, ezzel aktívan alakítva a kampány fókuszát, nagyobb hatást téve a napirendre.

Izlandon – a klasszikus kétpárti, többségi rendszerben zajló előválasztásoktól elvonatkoztatva – a '70-es évek óta tartanak a pártok előválasztást, habár az országban alapvetően preferenciális választási rendszer működik. Ezekre az előválasztásokra az utóbbi évekig a nyitottság volt jellemző, sokszor a párttagság sem feltétel, vagy ha mégis, akkor a párt tagjává válás folyamata rendkívül egyszerű (Indriðason – Kristinsson, 2009). Ám az előválasztásokon való indulási és részvételi feltételek is az inkluzivitástól az egyre zártabb rendszer felé mozogtak. Ennek oka, hogy a nyílt előválasztás kétélű kard: az intézményesedett pártokban utat nyithat a külső befolyásnak a kampány finanszírozásán és a párttól független jelölteken keresztül, ugyanakkor megbonthatja a párt külső és belső egységét is (Indriðason – Kristinsson, 2015: 172.).

2.3. Elszámoltathatóság

Az előválasztás intézménye jelentősen inkluzívabbá teheti a jelöltállítási folyamatot, mint a párton belüli döntéshozás. Ahogy Atmor és szerzőtársai 2011-es tanulmányukban kiemelik, ez a gyakorlatban azt jelenti, az inkluzívan választott jelöltet a párt érdekein kívül jóval több hatás is éri, hiszen nem egy szűk pártelitnek köszönhetik pozíciójukat. A pártelitek általi kiválasztás általában a párt érdekeit, hatalmuk megtartását tartja elsődlegesen szem előtt, míg a következő előválasztáson a politikai hatalom feladása nélkül válthatják le az állampolgárok azt a jelöltet, akinek egy előző előválasztáson bizalmat szavaztak. Ezen a mechanizmuson keresztül az inkumbens politikust is elszámoltathatják a pártelit helyett az állampolgárok, még a választások előtt más jelölt kiválasztásával.

2.4. Összefoglaló megállapítások

Az előválasztások hatása eltérő lehet, a politikai kultúra és az intézményi háttér szerepe nem elhanyagolható azok értékelésekor. Az előválasztások segíthetnek a hatékony, jó képviseletet biztosító jelöltek, a választásokon sikeres politikusok kiválasztásában. A közösségi döntéshozás – amilyen az előválasztás is lehet – segít a csoportok számára optimális döntés kialakításában. A kérdés, hogy ki választható és a választók körébe ki tartozik, jelentősen befolyásolja az előző tényezők hatását.

3. A demokratikus innováció fogalma

A demokratikus innovációk elméletének alapja a klasszikus képviseleti rendszerek válsága. Ez nem a demokrácia válságát jelenti: a demokratikus rendszerek ugyanis elég rugalmasak ahhoz, hogy képesek legyenek a változásra, a rendszer korrigálására a felmerülő igények szerint (Newton, 2012: 4.). Az 1970-es évek óta tartó átalakulás részeként a politikai részvétel addig megszokott formái hanyatlásnak indultak, a választásokon résztvevők, a párttagok száma csökken, a választók politikai intézményekbe és szereplőkbe vetett bizalmával együtt.

A demokratikus innováció „olyan intézmény, amelyet kifejezetten az állampolgárok politikai döntéshozatali folyamatban való részvételének fokozására és elmélyítésére fejlesztettek ki”

(Smith, 2009: 2.). Smith definíciója szerint az állampolgárt nem párt, kampánystáb vagy szakmai csoportosulás tagjaként, hanem közvetlenül érinti az újítás. Individuumként és nem szakmai autoritás okán vagy szervezett csoport képviselőjeként vesz részt a demokratikus folyamatokban.

Smith 2009-es definíciója bizonyos szempontból túl restriktív ahhoz képest, hogy a demokratikus innovációk irodalmában hány alkalommal használják az általa meghatározott fogalmat. Mint azt ő is kiemeli 2019-es cikkében, két ponton is kedvezőtlen a fogalom használata. Csak az állampolgári részvételt foglalja magában, pedig számtalan más intézményi újításra hozható példa a demokratikus gyakorlatokból. Másrészt a demokratikus innovációk és a nyilvánosság „hétköznapi” részvételi formái közötti határ nehezen meghatározható (Smith, 2019).

Geissel definíciója inkább a demokratikus innovációk kontextusára koncentrál az intézményi státusz helyett. Meghatározása szerint a demokratikus innováció „olyan új gyakorlat, amelyet tudatosan és kifejezetten annak céljából vezetnek be, hogy a demokratikus kormányzás minőségét javítsák, attól függetlenül, hogy az adott innovációt más országban már kipróbálták-e” (Geissel, 2012: 164.). Geissel érvelése szerint az utóbbi kitétel azért fontos, mert egy adott innováció más országban lehet a politika integráns része – például Svájcban a közvetlen demokrácia hagyománya –, de az más államban még újítást jelenthet. Definíciójában tehát van szerepe az adott politikai-történelmi kontextusnak.

Geissel 2013-as, demokratikus innovációk értékelésére kidolgozott szempontrendszerének célja, hogy ne egyes esetek, hanem bármilyen demokratikus innováció értékelésére alkalmas legyen (Geissel, 2013: 22.). Ezzel lehetővé teszi a különböző típusú demokratikus innovációk egymással való összehasonlíthatóságát.

1. táblázat. *A demokratikus innovációk értékelése Geissel szempontrendszere alapján*

Kritérium	Az eljárás célja
Részvétel	Bevonás
	Valódi részvétel
Legitimitás	Az állampolgárok politikába vetett bizalmának növelése
Tanácskozás	Magas színvonalú közéleti vita
Hatékonyosság	A hatékonyság növelése
Demokratikus állampolgárok	Az állampolgárok felvilágosítása

Forrás: Geissel, 2013: 22.

A részvételiségnek két módja jelenik meg: a bevonás és a valódi részvétel. A bevonásnál a fő szempont csak az inkluzivitás, hogy minél többen vegyenek részt a döntéshozásban. A valódi részvétel azt jelenti, az állampolgároknak kontrollja van a napirend felett is, illetve döntésüknek valamilyen politikai következménnyel kell járnia.

A legitimitás potenciális mércéje a választók politikához való viszonya, célja a választók által érzékelt legitimitás, a politikai rendszerbe vetett bizalom növelése.

A tanácskozásnak magas színvonalú közéleti vitát kell jelentenie. Az érvekre alapozott vita, azokat tiszteletteljesen ütköztető, a másikat meghallgatni hajlandó vitapartnerek lehetséges indikátorai

ezen feltétel teljesülésének. Ahhoz, hogy a demokratikus innováció célravezető is legyen, minél hatékonyabban kell becsatornáznia az érdekeket, azokat szakpolitikává, politikai cselekménnyé fordítva. A demokratikus állampolgárok kritérium jelentése, hogy egy innovációnak hozzá kell járulnia a polgárok tájékozottságához.

4. Előválasztások Magyarországon

Az előválasztás mellett szóló egyik legnyomósabb érv a választási rendszer 2011-es újítása, mely összességében, az arányosító tulajdonságai mellett alapvetően egy többségi rendszert hozott létre (Republikon, 2015), és amely a pluralizmus felől a kétpártrendszer felé tolt a pártrendszert (Szigeti, 2014: 91.). Ennek a változásnak ahhoz képest, hogy előtte kétfordulós rendszer létezett, alapjaiban kell megváltoztatnia a pártok stratégiáját, különös tekintettel a kormánypárt domináns helyzetére a pártrendszerben. Viszont a lehetséges újítások pozitív változásokkal járhatnak a politikai kultúra deliberatív, állampolgári részvételen alapuló megközelítésének szempontjából.

Amikor a nemzetközi példákkal vetjük össze a magyarországi előválasztás lehetőségét, természetesen fontos különbség a legtöbb felhozott modellel szemben, hogy itthon nem párton belüli előválasztásról beszélünk, amelynek dinamikája eltérő például az Egyesült Államokban létező előválasztási rendszertől. Magyarországon a pártok közötti előválasztás rendszere inkább az ellenzéken belüli szoros koordináció és szövetség alapja lehet, melynek szabályait a résztvevő felek határozzák meg.

A választások előtti koalíciókötésnek több formája is lehet, ezek hatásáról a kelet-közép-európai – köztük a magyar – demokratikus rendszerekben írt Marek és Powell 2011-es tanulmányukban. Ebben azt vizsgálták, milyen hatása volt a választás előtti koalíciókötésnek olyan új demokráciákban, ahol akár előbb voltak demokratikus választások, mint pártok, illetve hogyan lehetett ezzel stabilizálni a változó, nehezen átlátható pártrendszereket. A tanulmány különbséget tesz aközött, hogy a választások előtt történt-e a koalíciókötés, és így közös listán indulhatnak a szövetséges pártok, vagy a két forduló közötti jelölt-visszaléptetésen alapuló koordinációról volt szó.

Ez a tanulmány ugyanakkor még az előző magyar választási rendszer eredményeit és pártjait vizsgálta, a 2011 után kialakult helyzet több ponton is eltér ettől. Egyrészt a pártok nagyrészt kicserélődtek azóta, másrészt az egyfordulós rendszer kialakítása elvette a két forduló közötti egyeztetések lehetőségét. Ez azért is lényeges pont, mert ezen intézkedés vezetett a választások előtti szövetségkötéshez annak problémáival, amely az ellenzéki koordináció, később az előválasztás alkalmazását indokolta.

A tanulmány megállapítja, hogy a választások előtti koalíciókötés segített stabil ideológiai pontokat adni a kissé kaotikus, rendszerváltás után kialakult pártrendszerben a választók számára (Marek, 2011: 13.), és a közös lista a vizsgált 6 választásból 3 alkalommal adta a kormányzó pártkoalíciót (Marek, 2011: 15.). Ezek alapján elmondható, hogy a pártok közötti sikeres együttműködésnek van hagyománya és történelme a rendszerváltás utáni Magyarországon.

Ezek a koalíciók, választási együttműködések ugyanakkor pártelitek közötti megállapodás eredményei voltak, és habár 2010 előtt sikeresek voltak a választók elérése szempontjából, de a 2010 utáni helyzetet megvizsgálva nem vezettek sikerre az összefogó ellenzéki pártok számára.

Természetesen a választási koalíciók létrehozása nem egyenlő az előválasztásokkal, előbbi melletti elköteleződés ugyanis általában a pártelitek döntése, amelybe esetleg a párttagságnak is van beszólása, de nem jelenti széles választói körök olyan jellegű bevonását a jelöltállítási folyamatba, mint amivel egy nyílt előválasztás járhat.

Az előválasztás önmagában nem nevezhető egy deliberatív szemléletű újításnak, inkább ez is egyszerűen a szavazati lehetőségek kiterjesztését jelenti. Az Accetti – Wolkenstein tanulmányra visszautalva: a depolitizálódás hatékony ellenszere az, ha úgy érzik a résztvevők, a véleményük számított, azt nem egymástól izolált környezetben alakították ki, őket érvelésre képes emberekként kezelték (Accetti – Wolkenstein, 2017: 10–11.). Az általános pártokkal szembeni bizalmatlanság, azok szűk körű, elitista döntéshozatali eljárásai ezeknek a feltételeknek általában nem felelnek meg. Tehát amennyiben a választók aktivizálása, intenzívebb bevonása a cél, akkor fontos, hogy az előválasztási kampány vitákkal, lakossági fórumokkal együtt járjon, amely a média nagyobb érdeklődését, a napirend befolyásolását is magával hozhatja. Az előválasztás, mely a választási rendszer szabályait felismeri, és a „centrális erőter” méltó ellenfeleként szeretné egyesíteni az ellenzékét, jó kezdet szélesebb rétegek bevonására a politikába és a pártok életébe.

A többpárti előválasztás koncepciójának alapja a demokratikus intézményrendszer átalakulása Magyarországon. Az ellenzék és a kormányoldal között jelentős különbség van ugyanis a demokrácia fogalmának értelmezésében, amelyet az elhíresült „illiberális demokrácia” kifejezés radikálisan eltérő fogadásában is megnyilvánul. Ami viszont érdekessé teszi a demokratikus innovációk felőli megközelítést, az a szakirodalomban gyakran tárgyalt *democratic malaise* (‘beteg demokrácia’) jelensége. Ebben a felfogásban a demokratikus innovációk azért szükségesek, mert a választói passzivitást, érdektelenséget az intézményi rendszer érdekérvényesítési képességének hiányosságai, helytelen megközelítése okozza a választói tudatosság kiterjedésével kombinálva (Newton, 2012; Inglehart, 1997; Inglehart – Welzel, 2005). A kognitív mobilizációelméletnek is nevezett felfogás szerint a választói bázisok jóval magasabban képzetek, mint akár fél évszázaddal ezelőtt, és a politikai rendszer feletti befolyásuk mértékét nem ítélik elég jelentősnek ahhoz, hogy az a demokratikus folyamatokban való részvételre motiválja őket. Ezen megközelítés szerint elég megnyitni a részvétel csatornáit, és az állampolgárok bizonyos idő elteltével maguktól fognak azokban részt venni, ezzel megújítva a politikai kultúrát.

Az országgyűlési választásokra való jelöltállítással kapcsolatban a közelmúltig nem merült fel komolyan az összellenzéki előválasztások vagy egyéb, a pártok működését, az indulók kiválasztásának módját mélyen érintő reform lehetősége. Először 2015-ben az Együtt politikusa, Pápa Levente javasolt civilek által szervezett baloldali előválasztást a pártok hitelességének visszaszerzése és a civil összefogás erősítésének céljából (Pápa, 2015).

Karácsony Gergely és Szabó Tímea a Párbeszéd 2016-os tisztújítására készített társelnöki programjában már szerepelt a baloldali előválasztás ígérete (NOL, 2016). Molnár Gyula, az MSZP elnöke szintén 2016-ban javasolta, hogy a következő országgyűlési választásokra az ellenzék előválasztást rendezzen a jelöltek kiválasztására, habár Molnár elképzelése szerint csak az egyéni kerületek jelöltjeit választották volna közösen, a miniszterelnök-jelöltet az MSZP nevezhette volna meg (24. hu, 2016). Ezek a kezdeményezések azonban nem jutottak el a megvalósulásig.

Magyarországon az előválasztásnak különböző megvalósulási módjai lehetségesek: csak a miniszterelnök-jelölt ilyen kiválasztása, vagy akár mind a 106 egyéni választókerületen átívelő közös

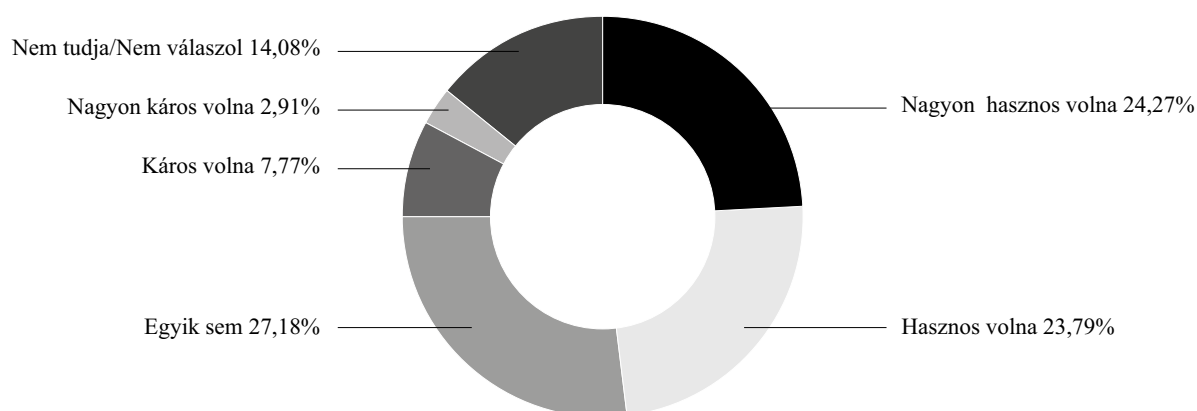
jelöltválasztás. Köztes megoldás lehet, ha csak azokban a választókerületekben tartanak előválasztást, ahol az ellenzéki pártok közötti megállapodás nem lehetséges (Republikon, 2020).

2020-ban hat párt, a DK, a Jobbik, az LMP, a Momentum, az MSZP és a Párbeszéd közös elhatározással úgy döntött: közösen indulnak 2022-ben az országgyűlési választáson, közös miniszterelnök-jelöltet, valamint Magyarország 106 országgyűlési egyéni választókerületében 106 közös jelöltet és közös listát állítanak (A 2021-es előválasztás hivatalos honlapja, é. n.).

A magyar, többpárti előválasztás mögötti elv túlmutat az általános előválasztásokra jellemző egypárti érdek logikáján, de az is érvényes megállapítás, hogy már az együttműködés ígérétehez is bizonyos egybevágó érdekek vezettek. Az eddig megvalósult és a jelenleg tervben lévő magyar esetek ugyanakkor nem klasszikus előválasztási intézmények, és sajátosságaik talán éppen a demokratikus innovációk közé illeszthetővé teszik ezeket. A fővárosi előválasztásokon nem volt párttagsághoz kötött a szavazáson való részvétel, és elméletileg az indulás joga sem. A többpárti összefogás pedig, habár az identitásában a kormányoldal elleni harc köti össze, azért a választói preferenciák és az ideológiai spektrum tekintetében a társadalom jelentős részét lefedik – a pillanatnyi közvélemény-kutatások szerint az ellenzéki szavazótábor túlnyomó többsége a közös lista és a közös jelöltek mellett van (IDEA Intézet, 2020).

A választók köre mellett az is fontos, hogy a párttagok is elfogadják az előválasztás játékszabályait. A „Demokratikus innovációk és a magyar pártok” című kutatás keretében készült adatfelvétel egyik kérdése arra vonatkozott, a megkérdezett párttagok és önkormányzati képviselők szerint mennyire szolgálná Magyarország javát, ha előválasztással történne a jelöltek kiválasztása.¹

1. ábra. *Mennyire szolgálná Magyarország javát az előválasztás a pártok jelöltjeinek kiválasztására?* (válaszok, százalékban, N = 206)

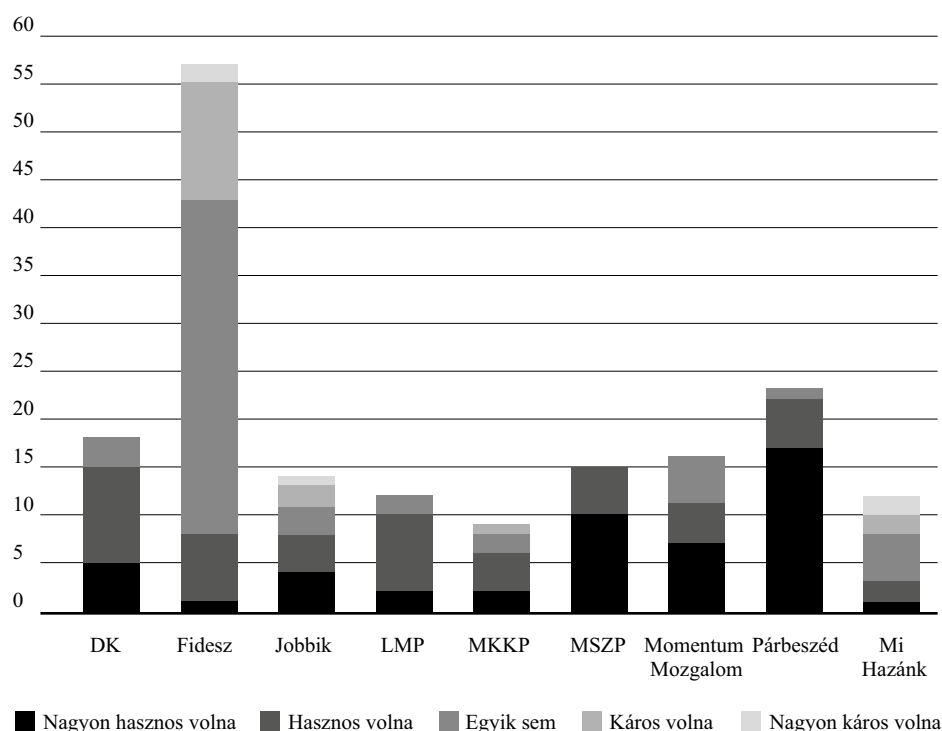
Forrás: a „Demokratikus innovációk és a magyar pártok” című kutatás adatai nyomán

¹ A tanulmányban elemzett adatok forrása a „Demokratikus innovációk és a magyar pártok” című kutatás keretében készült online adatfelvétel, amit 2020. november 12. és 2021. január 4. között 1035 párttag és önkormányzati képviselő körében végeztünk. Mivel a magyar pártok tagjairól nincs nyilvánosan elérhető adat és statisztikai adatgyűjtés sem, ezért a párttagoknak nincs alapsokasága, amit alapul véve a kutatás során felvett adatok reprezentativitása megállapítható lenne. A mintavétel tudatos mintavételi eljárás alapján készült, a beérkezett válaszokból készült minta demográfiai szempontból 206 válaszadóról szolgál nemre, korra, végzettségre nézve információkkal.

Ahogy az 1. ábrán látható, a megkérdezettek gyakorlatilag fele, összesen 48,6%-a pozitívnak ítéli meg az előválasztást, és csak a válaszadók egytizede, összesen 10,7% volt, aki egyértelműen negatív véleménnyel van róla. A válaszadók 27%-a semleges maradt, 14,1%-uk pedig nem kívánt válaszolni. A pártokon belül tehát elég magas az előválasztás elfogadottsági aránya.

Ezt az adatot árnyalja tovább, ha pártok szerinti bontásban nézzük meg az előválasztáshoz való viszonyulást.

2. ábra. *Mennyire szolgálná Magyarország javát az előválasztás a pártok jelöltjeinek kiválasztására?* (válaszadók száma, pártok szerinti bontás, N = 177)

Forrás: a „Demokratikus innovációk és a magyar pártok” című kutatás adatai nyomán

A 2. ábra lehetővé teszi, hogy pártok szerint vizsgáljuk meg a kérdésre adott válaszokat. Az első diagramon feltüntetett adatokhoz képest kevesebb, 177 az esetszám, a pártot nem választók nincsenek feltüntetve a diagramon. Az ellenzéki pártokhoz köthető válaszadók megítélése szinte kizárólag pozitív, a legtöbb negatív vagy semleges vélemény a Fideszhez köthető válaszadóktól érkezett. Rajtuk kívül a jobboldali pártok, a Jobbik Magyarországért Mozgalom és a Mi Hazánk Mozgalom kitöltői között találhatunk még az előválasztást károsnak minősítő válaszokat. Közülük a Jobbik részt vesz az előválasztáson, de a párt az elmúlt évekig élesen elutasította a többi, baloldali ellenzéki párttal való együttműködést.

Az MKKP válaszadói között is található, aki negatívan ítéli meg az előválasztás koncepcióját. A párt jelenleg is azt tervezi, hogy az önálló listaállításhoz szükséges, 71 egyéni körzetben saját jelöltet indítana, habár a pártelnök, Kovács Gergely először nem zárta ki, hogy az MKKP is részt vegyen az előválasztáson (Lányi, 2021). Ám az előválasztásban résztvevő pártok végleges listáján már nem található az MKKP.

5. Három (sikeres) eset: főpolgármesteri előválasztások és Ferencváros

Fontos az előválasztás lehetőségeinek vizsgálatakor az elmúlt évek tanulságainak és tapasztalatainak vizsgálata, amelyek az ellenzék pártjait előválasztások szervezésére kényszerítették. A 2010 utáni útkeresés, a 2014-es választás sikertelensége, az új választási rendszerben elért eredmények azt mutatták, valamilyen innovációra lesz szüksége az ellenzéknek, ha kormánytöbbséget elérve szeretne szerepelni a választásokon. Az egységes Fidesszel szemben az ellenzéki pártok egymással való rivalizálása, zárt egyeztetési módszerei nem vezettek sikerre, és tovább mélyítették az ellenzéki pártok közötti bizalmatlanságot, a választások előtti szövetségkötést megnehezítve, bizonytalanná és kiszámíthatatlanná téve. Mivel egy-egy párt nem lehetett biztos abban, önállóan milyen eredményt érne el, ezért nehezen adták fel a saját jelöltek indítását, ezzel a 2018-as jelöltkoordinációs tárgyalásokat nehezítve. A 2018-as országgyűlési választások, a kormányzó pártok újabb kétharmados többsége pedig egyértelműen megmutatta, valaminek változnia kell a jelöltállítás során, ha sikeres politikát szeretne folytatni az ellenzék.

Átmeneti időszaknak tekinthető a 2018-as választásokon megjelent koordináció a pártok között, ahol már egyértelmű cél volt, hogy előzetes felmérések alapján úgy tudjanak visszaléptetni pártok jelöltek, hogy az ellenzéki jelölt utána sikeresen tudjon szerepelni az adott választókerületben (Pap, 2018). Ezek a legtöbbször zárt tárgyalásokon történtek, sokszor közvélemény-kutatásokra alapozva, de nagyban befolyásolták ezeket a pártok közötti erőviszonyok, és több helyen komoly konfliktusokat okozott, ha egy párt nem akart visszalépni az esélyesebbnek tűnő jelölt javára. Az ilyen jellegű visszalépés nem feltétlenül éri meg egy-egy pártnak: töredékszavazatokat veszít, kampányfinanszírozás szempontjából is fontos, hány egyéni jelöltet indít, így fontos, hogy megalapozott döntést tudjanak hozni, ha ilyen módon szeretnék koordinálni a jelöltállítást a jövőben.

A választók ebből a jelöltállítási folyamatból leginkább a sajtóhoz kiszivárgott információk alapján tájékozódhattak, mely az esetek többségében inkább a pártok közötti intrikáról, kevésbé a jelöltek programjáról szóltak, a politikusoknak pedig – a belső egyeztetések miatt – inkább a pártok felé kellett megfelelnie, mint a választók felé kampányt folytatnia.

Ennek a jelenségnek a másik oldala volt a szavazók részéről a taktikai szavazás, amely, habár nem újdonság a magyar politikában, de egészen más mértékben tematizálta a közbeszédet 2018-ban, mint korábban. Ez a választók reakciója volt a választási rendszer megváltozott szabályaira, de ebben a folyamatban az információs aszimmetria nehezíti a körülmények, erőviszonyok pontos felmérését. Ilyenkor vagy a publikált közvélemény-kutatásokra, vagy a pártok korábbi eredményeire alapozható csak a választói elsődleges preferencia átrendeződése (Gschwend, 2007).

Ez a gyakorlatban azzal járt, hogy az egyéni választókerületekben vagy sikerült megegyeznie az ellenzéknek egy jelölt indításában, és ilyenkor a jelölt személye kevésbé volt fontos, hiszen a legkisebb rossz elve mentén szavazhattak a kormány ellen a választók, vagy pedig több, kevésbé ismert ellenzéki jelölt is elindult egy kerületben, ahol a taktikai szavazás elve mentén dönthették el, kit tartanak a legesélyesebb jelöltnek. A hangsúly az ellenzék oldalán a programokról és ígéretekről átkerült arra, kinek lehet a legnagyobb esélye a kormánypárt jelöltjét legyőzni az adott kerületben.

A fent kifejtett körülmények, események következményeként tekinthetünk a két 2019-es főpolgármesteri, illetve a ferencvárosi jelöltállítást eldöntő előválasztásra szintén 2019-ben. A 2019-es budapesti előválasztást megvizsgálva az látható, hogy jelentős számú állampolgárt megmozgató, kétfordulós választás volt. Az előválasztáson elvileg bárki indulhatott volna, aki ilyen igényét jelezte, és a szükséges mennyiségű ajánlást összegyűjtötte, de végül 2 ellenzéki párt jelöltje és egy független jelölt – korábban az LMP és Jobbik támogatásával – indult a választáson.

Az első fordulóban az MSZP, a DK, a Párbeszéd és a Magyar Szolidaritás Mozgalom jelöltjét választották meg az MSZP-s Molnár Csaba és Karácsony Gergely, a Párbeszéd politikusa közül. A részvételhez előzetes regisztráció volt szükséges, amelyre még 2018 decemberében került sor. Összesen 34 000-en vettek részt, a fordulót a szavazatok túlnyomó többségét, 80%-át megszerző Karácsony nyerte (Dull, 2019). Eredetileg ez a forduló arra szolgált, hogy kiderüljön, kit indítanak ezek a pártok a második, júniusi fordulóban, amelyre egészen addig csak Puzsér Róbert jelentkezett be függetlenként, a Jobbik és LMP támogatásával, a Sétáló Budapest programjával.

Puzsér Róbert később visszalépett ettől a megmérettetéstől, mivel nem tudott megegyezni a többi szervezővel a választás feltételeiről, leginkább az online szavazáson ügyfélkapus azonosításhoz kötött részvétellel voltak problémái. Megjelentek helyette más kihívók: először Kerpel-Fronius Gábor a Momentum jelöltjeként, majd Kálmán Olga, a DK támogatásával. Őket pedig kevésbé komolyan vehető jelöltek követték: Bede Zsolt a Vadhajtások.hu internetes portál munkatársa, illetve Schmuck Andor. Bede Zsoltnak nem sikerült elegendő aláírást összegyűjtenie, Schmuck Andor pedig a szükséges aláírások összegyűjtése után visszalépett.

Három hivatalos vita került megrendezésre a második forduló előtt, amin mindhárom jelölt részt vett, ezeket személyesen, illetve online, a sajtón keresztül is követni lehetett. Ezek, ha nem is emeltek ki annyira az egyes jelöltek programjai közti különbségeket, külön lehetőséget adtak rá, hogy az indulókat jobban megismerhessék az érdeklődő választók, illetve a sajtó napirendjén fontosabb helyen tudott szerepelni maga az előválasztás témája is.

A vita szerepe a deliberatív döntéshozásban kihagyhatatlan, ezért is érdemes kiemelni mint a folyamat fontos elemét az előválasztásban. A kulturált vita keretein belül ugyanis a különböző nézőpontok interakcióba léphetnek egymással, ezzel a hatásuk jelentősebb, mintha a programokat önállóan vizsgálnánk, vagy azokat külön vennénk figyelembe. A Wolkenstein és Accetti cikkben a vita döntő szerepéről írnak, amely meghatározó lehet egy deliberatív újítás sikerességének mértékében (Acetti – Wolkenstein, 2017: 9).

A vitákon látható volt, hogy ideológiájukban a három jelölt nem áll messze egymástól, ugyanakkor az ígéreteikben, a programon belüli hangsúlyokban voltak különbségek. Tarlós István és a Fidesz legyőzése a leginkább jelentős közös alapja volt az együttműködésnek, de szakpolitikai javaslatok terén is voltak hasonlóságok.

Az első vitán, melyet a Partizán keretében szerveztek meg Gulyás Márton moderálásával, a vita kezdete előtt Gulyás kiemelte, itt végre a programokról lesz szó, és nem a különböző egyezségekről, paktumokról, ami az ellenzék addigi kísérleteit jellemezte. A vita kulturáltan zajlott, és

hamar kiderült, hogy a jelöltek programjaiban sok a hasonlóság: a zöldterületek fejlesztése, a közlekedés fenntarthatóbbá tétele és a forgalom csökkentése, a transzparencia növelése, a közpénzek átlátható felhasználása, a szociális bérlakások témája mind olyanok voltak, melyek fontosságában a jelöltek mindhárman egyetértettek (Barkó-Nagy – Kárpáti, 2019).

A harmadik vitára az ATV élő közvetítésében kerülhetett sor, ez volt az első előválasztási vita, amit országos csatornán közvetítettek. Magyarországon a jelöltek közötti vita amúgy sem volt bevett intézmény, de azért több miniszterelnöki tévévita is lezajlott a rendszerváltás után, a legutóbbi 2006-ban Orbán Viktor és Gyurcsány Ferenc között. Az ellenzék ezt a Fidesz egyik negatív tulajdonságának tartja, a 2019-es főpolgármester-választáson is jelentős pillanat volt, amikor Tarlós István visszautasította az előválasztáson megmérettetett Karácsony Gergellyel való vitát. Az inkumbens jelöltnek ez sokszor önérdékkövető magatartása: a mögötte álló munkát könnyebb megtámadni, ilyen szempontból az ellenzék számonkérése nem lehetséges fordított esetben. A nyilvánosság viszont ezzel veszít, csökken az átláthatóság, az elérhető információk mennyisége kevesebb, és nehezebb elérni a különböző oldalak potenciális szavazóit.

Az előválasztás második fordulójában nem volt szükséges előzetesen regisztrálni, személyesen a főváros számtalan pontján lehetett leadni a szavazatokat, illetve online részvételre is lehetőség volt a fentebb már említett azonosítási feltételek mellett. Érvényességi küszöbnek 50 000 szavazatot állapítottak meg a szervezők. Ennél jóval többen, összesen 68 363-an éltek a lehetőséggel, és adtak le szavazatot, ami a választásra jogosultak 4,9%-át jelenti (Biró, 2019. jún. 26.). 49%-kal Karácsony Gergely nyerte a választást, aki az októberi főpolgármesteri választáson is sikeresen szerepelt.

Az októberi önkormányzati választáson sikerült elérni a feszült légkörben lezajlott, 2002-es és 2006-os főpolgármesteri választások utáni legmagasabb részvételi arányt, a szavazásra jogosultak 51,47%-a részt vett rajta. Az, hogy a magas részvételben mekkora szerepet játszott az előválasztás, pontosan nem ismerhető, de tény, hogy az ezt megelőző két választáson körülbelül 8%-kal kevesebb volt a megjelentek aránya.²

2. táblázat. *Részvételi arány az önkormányzati választások során, Budapest*

Választás éve	Megjelent választók száma (megjelent választók / választásra jogosultak, %)
2019	704 073 (51,5 %)
2014	604 591 (43,1 %)
2010	612 081 (43,6 %)
2006	784 378 (55,9 %)
2002	754 674 (52,7 %)

Forrás: az NVI adatai nyomán

Összességében, habár a főpolgármester-jelölt kiválasztása nem volt fordulatoktól mentes, de sikerült jelentős számú választópolgárt megmozgatni, több érdemi vita is lezajlott az indulók programjáról, és sikerült fenntartani a sajtó és a közvélemény érdeklődését több hónapon keresztül.

² A korábbi választásokon ennél alacsonyabb volt a részvétel, ezért az adatok nem szerepelnek a táblázatban.

Tekintve, hogy Tarlós István korábbi főpolgármester nem vett volna részt vitában, azt is elmondhatjuk, hogy így legalább volt nyilvánosság előtt zajló párbeszéd az indulók ajánlatairól – az indulók között. Ezzel egyidőben, az európai parlamenti választásokat követően egyeztetések folytak az ellenzék pártjai között, az önkormányzati választáson induló jelöltek koordinálásáról. Egy budapesti kerületben azonban úgy döntöttek, előválasztással döntenek el a vitát: Ferencvárosban.

Itt az előzetes tárgyalások alapján a Párbeszédnek lett volna jelöltállítási joga, azonban az európai parlamenti választások után a kerületben tárgyalások alapján ez a Momentumhoz került a választáson elért eredményük miatt. Baranyi Krisztina, aki 2014 óta önkormányzati képviselőként dolgozott – a később megszűnt Együtt színeiben –, bejelentette, hogy függetlenként, előválasztáson szeretné összemérni támogatottságát az ellenzék jelöltjével szemben. A kerületben népszerű képviselő nevéhez fűződik az Illatos úti illegális veszélyeshulladék-tárolás, illetve a IX. kerületi parkolási botrány nyilvánosságra hozatala.

Az előválasztáson a Momentum kezdetben nem akart részt venni, de később beleegyeztek, hogy jelöltjük, Jancsó Andrea induljon rajta. Augusztus 14–16. között a Ferencvárosban választásra jogosultak 4,5%-a vett részt, összesen 2030-an. Baranyi a szavazatok 72%-ával nyert (Pósfay, 2019).

A Ferencvárosi példa azért is érdekes, mert itt az ellenzék megegyezésén kívülről érkezett egy jelölt, aki nem csak az előválasztást tudta megnyerni a pártok által kiválasztott politikussal szemben, hanem sikeresen szerepelt az októberi önkormányzati választáson is elnyerve a polgármesteri széket a kerületben. Az előválasztás lehetőséget adott, hogy az indulók között érdemi vita alakuljon ki, a választóknak is több lehetősége és ideje volt tájékozódni az indulókról és választási programjukról. Az, hogy Baranyinak nem kellett a pártérdeket követnie, természetesen következett pártjának, az Együttnek megszűnéséből, így a felülről való nyomás, az ellenzéki megegyezéseknek való megfelelés is kisebb tényezőt jelenthetett.

Az előválasztások lebonyolításában kiemelt szerepe volt az erre a célra alakult Civil Választási Bizottságnak (a továbbiakban CVB). A CVB több civil kezdeményezést tömörített (aHang Platform, Civilek a Demokráciáért Egyesület, Nyomtass Te Is, Számoljuk Együtt, Mindenki Magyarországa Mozgalom, Sétáló Budapest), mellettük pedig pártok is képviseltették magukat (DK, Jobbik, LMP, Momentum, MSZP, PM). A szervezet elnöke dr. Magyar György ügyvéd, akit a tagok kértek fel erre a posztra. A CVB-nek eredetileg tagja volt Puzsér Róbert is, de ő kilépett a szervezetből, amikor visszautasította az előválasztáson való részvételt. A főbb koordinációért az aHang nevű civil szervezet felelt, amely 2018 februárjában azzal a céllal alakult, hogy *bottom-up* kezdeményezések felkarolásával, online kommunikációval segítsék az állampolgári kezdeményezéseket (aHang, é.n.).

A szervezésről az aHang részletes beszámolót közölt (aHang, 2019), eszerint annak alapja a konszenzus elérése volt, a különböző szervezetek mind részt vettek a tervezésben, a lebonyolításban pedig mindenki a profiljának megfelelő tevékenységgel foglalkozhatott. A civil szervezetek a politikai és technikai akadályok elgördítésén is dolgoztak, így a béke fenntartása mellett a fogadóórák, a három jelölti vita megszervezésében is segítettek.

A koordináció szimbolikusabb része volt, hogy a sajtó kérdéseit a CVB elnökéhez irányították a pártok helyett, hogy a tárgyalások alatt az esetleges érzékeny információk napvilágra kerülése

ne nehezítse tovább az amúgy is ingatag ellenzéki kompromisszumkötést. A CVB által végzett munka kiküszöbölte, hogy a belső konfliktusok szétfeszítsék az együttműködést, ezzel reagálva a szokatlan helyzetre, amikor az érdekek sokkal szélesebb spektrumon helyezkedtek el egy egypárti előválasztáshoz képest. A civil szféra egyszerre képviselte a választói oldalt, de közben segítette az ellenzéki pártokat is a gyakorlati megvalósítás tervezésében, lebonyolításában. A civil kontroll nélkül nem valósulhatott volna meg ilyen transzparens eljárás.

A civilek munkájának értékeléséhez érdekes szempontot biztosítanak közép- és dél-amerikai esettanulmányok. Olyan országokban, mint Mexikó, Brazília, Bolívia, ahol a demokratikus hagyományok minősége megkérdőjelezhető, egy hullámban kezdte el a civil szféra felfedezni a politikában potenciálisan betölthető szerepét. Ezekben az esetekben a civil szervezetek tudtak küzdeni a választások transzparenciájáért, a választók tájékozottságának növeléséért, ezzel kompenzálva kissé a demokratikus deficitet, ami az országok autoriter múltjából, vagy az országon belüli szélsőséges társadalmi különbségekből fakad (Romao, 2020; Avritzer, 2013).

6. Az előválasztás intézménye mint demokratikus innováció: értékelése a magyar kontextusban

Dolgozatomban nem az előválasztásokat általánosságban kívánom értékelni demokratikus innovációként, hiszen annak számtalan formája létezik, amelyekről átfogó, általános elemzést készíteni jelentősen összetettebb volna. A demokratikus innovációk értékelése nagymértékben függ ugyanis a fennálló intézményrendszertől, a politikai kultúrától és olyan egyéb tényezőktől, amelyek jelentősége teljesen országspecifikus lehet.

Ha az előválasztást a magyar kontextusban demokratikus innovációként szeretnénk értékelni, a pártokon átívelő, felülemelkedő jellege, és a minél inkluzívabb választójog kikerülhetetlen feltétel, hiszen Smith definíciója szerint az állampolgárok minél közvetlenebb módon kapcsolódnak be a döntéshozatalba, kevésbé szervezett formában.

Az, hogy a döntéshozatalt milyen mértékben befolyásolhatják a választók, két fő tényezőtől függ: egyrészt a jelöltek körétől, másrészt pedig az előválasztás kiterjesztésének mértékétől. Egy országgyűlési választásokat megelőző előválasztás esetében az érintett egyéni választókerületek aránya számszerűen jellemezheti a feltétel teljesülését, míg a közös miniszterelnök-jelölt állításának szimbolikus és praktikus jelentősége is jelentős.

A demokratikus innovációk értékeléséhez a szempontrendszer alapja az állampolgárok bevonásának mértéke, módja és célja. A kontextus, a rendszer, amelybe az innováció beillesztésre kerül, kiemelt fontossággal bír. Anélkül ugyanis definiálni is nehéz lenne, mi számít innovációnak, azok értékelése pedig gyakorlatilag lehetetlenné válna.

Az előválasztás Geissel 2013-as, demokratikus innovációk értékelésére kidolgozott szempontrendszerét használja a 3. táblázat.

3. táblázat: Az előválasztás Magyarországon mint demokratikus innováció Geissel szempontrendszere alapján

Kritérium	Az eljárás célja	Értékelés
Részvétel	Bevonás	+
	Valódi részvétel	(-)
Legitimitás	Az állampolgárok politikába vetett bizalmának növelése	+
Tanácskozás	Magas színvonalú közéleti vita	(+)
Hatékonyság	A hatékonyság növelése	(+)
Demokratikus állampolgárok	Az állampolgárok felvilágosítása	+

Forrás: Geissel, 2013: 22. nyomán

Mivel a bevonásnál a fő szempont csak az inkluzivitás, hogy minél többen vegyenek részt a döntéshozásban, ezért az előválasztás erre pozitív értékelést kapott, ez mindenképpen megvalósul. Ugyanakkor a valódi részvétel, ahol az állampolgároknak kontrollja van a napirend felett is, illetve döntésüknek valamilyen politikai következménnyel kell járnia, nem feltétlenül valósul meg az előválasztás intézményével, a kampányban továbbra is a pártok diktálhatják, mi szerepel a napirenden. Ennek a mutatónak a javításához deliberatív elemekkel járó kampány volna szükséges, ahol a polgárok alakítói, résztvevői lehetnek a jelöltek közötti párbeszédnek is.

A legitimitás egy fontos szempont, mivel az előválasztáson kiválasztott jelöltek felhatalmazása nagyobb demokratikus támogatást tudhat maga mögött, mint ami a párton belüli jelölés rendszerével elérhető. A nagyobb legitimitás megerősítheti az állampolgárokat is abban, hogy az előválasztásban érdemes részt venniük, szavazatuk számítt, a kiválasztott jelölt mögött pedig szilárdabb politikai tábor, támogatás állhat.

A tanácskozás szempontjából azért csak feltételes az előny, mert amennyiben egy tartalmas, viták, fórumokkal teli előválasztásról van szó, úgy valóban segítheti a magas színvonalú közéleti vita létrejöttét az intézmény. A nyilvános előválasztási kampány Budapesten például érdekelttette a versengő feleket abban, hogy tiszteletteljesek maradjanak, hiszen amint a jelölt kiválasztása megtörtént, a többi párt, jelölt is támogatta őket. A pártok közötti tárgyalások kevésbé keltettek bizalmatlanságot a választókban. Az átláthatóság biztosításában a civil szervezetek szerepe is kiemelten fontos. Ha kevés nyilvános esemény kíséri a folyamatot, ez a feltétel nem tud érvényesülni.

A következő kritérium, egyben talán a leginkább kérdéses, a hatékonyság. Az előválasztás nem a legkisebb ráfordítást jelenti az adott cél eléréséhez, hiszen a kampány, a választás plusz erőforrásokat igényel a Magyarországon amúgy is erőforráshiánnyal küzdő pártoktól. Itt tehát különösen fontos, hogy előre tudjanak tervezni az intézménnyel együttjáró anyagi kiadásokkal, aktivistákkal, önkéntesekkel, és a választási kampányra is maradjanak felhasználható források. Ennek másik aspektusa a párttámogatások feltételrendszere, amelyben a pénzügyi források növeléséhez szükséges minél több választókerületben jelöltet indítani, ezzel a más pártok számára való visszalépés források elvesztését is jelentheti. Ugyanakkor, ha az eredményeket nézzük, lehet, hogy az előválasztás, és az eredményeképpen esetlegesen elköltött, elvesztett források megkerülhetetlen költségei a választási győzelemnek.

Ideális esetben tájékozottabb választókat eredményezhet maga az előválasztás, akik preferált pártjaik jelöltjeit, programjukat jobban megismerhetik a választások előtt, a hosszabb kampány alatt több ismeretet szerezhetnek, megfontoltabb döntést hozhatnak a választásokon. Ehhez azonban szükséges, hogy a kampány során a választók ismeretszerzése kiemelt szempont legyen mind az előválasztásról, mind a jelöltekről és elképzeléseikről.

A nyugati demokratikus országok működéséhez és a rendszerváltás után kialakult magyar demokratikus berendezkedéshez képest valóban különbözik az elmúlt 10 évben kiépített rendszer, amely annak ellenében határozza meg magát. A rendszerváltás óta eltelt időszakban a legjelentősebb szakaszhatár a 2010-es kormányváltás, ami új alapokra helyezte az intézményi rendszert, a demokratikus működést. Körösenyi András az Orbán-rezsim jellemzésekor azt írja: „Az intézményi változásoknak – az alkotmányos garanciák és ellensúlyok gyengítése következtében – határozott antiliberális irányuk volt, tekintélyelvű-paternalista elemekkel.” (Körösenyi, 2015: 421.)

Ebben a rendszerben a rezsim felfogásába nem illeszkedő *bottom-up* kezdeményezések feljutása a politikai döntéshozatal szintjére szinte lehetetlen, az ellenzék azonban olyan platformot teremtett, ahol saját mozgásterén belül megteremtette a szélesebb választói részvétel lehetőségét. A magyar politikai rendszerre jellemző, hogy ez a kezdeményezés is a pártoktól, az intézményesített politikai osztályból tudott csak „leszivárogni” a választókhöz.

A választói részvétel és a politikai rendszerbe vetett bizalom kölcsönösen hatással vannak egymásra, éppen ezért nehéz egy bizalomhiányos környezetben a részvételi arányokat feljebb tornászni. Az, hogy a jelölt kiválasztásába beleszólást engedtek a szavazóiknak, és ez a jelölt a választáson is jól szerepelt, olyan sikerélmény, amely 2010 óta kevésbé adatott meg az ellenzéki pártoknak és szavazóiknak.

Az ellenzék ezzel a lépésével sikeresen változtathat a *status quon*, amely szerint még a saját szavazói bizalmát is nehéz kiérdemelni, ezzel potenciálisan növelve mind a bizalmi indexet, mind a szavazói bázisukat, míg a Fidesz-KDNP egyelőre nem kompenzált ilyen szempontból. Ez akár arra is lehetőséget nyithat – hosszú évek munkájával –, hogy a képviseleti demokrácián kívüli eszközök iránt kevésbé érdeklődő szavazókban is megteremtsék az igényt az ilyen típusú részvételre, ezzel a demokratikus innovációkat a *mainstream* politika témájává téve.

7. Összegzés, következtetések

A szakirodalmi áttekintés, az elmúlt évek magyar tapasztalatai, illetve az előválasztás demokratikus innovációként való értékelése alapján összegzem, milyen előnyöket nyújthat az előválasztás intézménye főként az állampolgárok és a pártok demokratizálódásának szempontjából, de igyekszem kitérni az esetleges nehézségekre, hátrányokra is.

Az előválasztás nagyobb versenyt teremt a jelöltállításban, mely segít a sikeresebb jelöltek kiválasztásában, ezt mutatja a két megválasztott politikus példája is. Ehhez fontos szempont lehet, hogy minél nagyobb legyen a potenciális jelöltek csoportja. Ezen a pártok közötti megállapodáson

is múlhat, hogy milyen feltételeket szabnak az induláshoz, párttagsághoz kötik-e, illetve milyen belépési feltételei lesznek az előválasztásnak.

A nyílt előválasztás összességében előnyösebb lehetőségnek tűnik Magyarországon. Annak negatív következményeit, mint a párt kohéziójának megtörése, parlamentáris rendszerekben ellensúlyozhatja a kormányzat működése, az asszertív pártvezetők szerepe a pártok belső és külső egységének biztosításában (Indriðason – Kristinsson, 2015: 178.). A jelöltek versenyéhez érdekes szempontokkal járulhatnak hozzá például a civil szférából érkező kihívók, és a választóként való részvétel is egyszerűsödhet az inkluzivitás jegyében. Ha az indulás nincs párttagsághoz kötve, az egyszerűbbé teszi új szereplők, például civil szervezetek belépését a választási versengésbe.

Az előválasztás a párt érdekein kívül más szempontokat is prioritizál, ezzel közelebb hozva egymáshoz a párt- és a választói érdekeket, szélesebb körű érdekképviseletet biztosítva. Ennek az érvényesüléséhez szükséges viszont a pártok közreműködése, átláthatóságra való törekvése is a folyamat során, például a pártok közötti megállapodás feltételeinek nyilvánosságra hozatala. Ígéretes, hogy a „Demokratikus innovációk és magyar pártok” adatfelvétel eredménye alapján a párttagok többsége hasznosak tartaná az előválasztást Magyarországon.

Hosszabb, informatívabb kampányt jelent egy előválasztás, mely több interakciós lehetőséget biztosít a jelöltek és programjaik megismerésére, ilyenek például a jelöltek közötti viták, különböző fórumok, gyűlések, ahol személyesen is megismerhetők a politikusok. Ehhez viszont komoly emberi- és anyagi erőforrásokra van szükség, amivel szervező pártoknak az országos választás előtt kell számolni a költségvetésükben, fontos tehát az ezekkel való hatékony gazdálkodás.

Amennyiben tartós intézménnyé válik, az előválasztás biztosítja, hogy az állampolgárok elszámoltathatóvá tegyék preferált pártjuk, pártjaik jelöltjét anélkül, hogy ennek az általános választásokon következménye lenne az adott politikai blokk támogatottságának csökkenése.

Az előválasztások Magyarországon megalapozhatnának egy olyan, a választók aktívabb és tudatosabb részvételén alapuló politikai kultúrát, amelynek eredménye az állampolgárok kulcsfontosságú szerepe lehet a döntéshozásban, elsősorban a párton belüli és pártok közötti jelöltállítás reformján keresztül.

Fontos tehát, és kiemelt szempontnak kell lennie a jövőbeli előválasztások értékelésekor, hogy azok hatékonysága, előnyei bizonyos feltételek megvalósulásához kötöttek. Ez is egy kiüresíthető intézmény, ám ha a résztvevő pártok hajlandók és képesek megtölteni tartalommal, figyelembe véve mind a politikai kontextust, intézményrendszert és a választói igényeket, egy sikeres politikai innovációként működhet. Az ilyen jellegű, kulturált politikai együttműködés megalapozhatja a politikai részvétel hagyományát, és segíthet Magyarországnak és állampolgárainak egy kevésbé polarizált politikai színtér megteremtésében és fenntartásában.

Irodalomjegyzék

- 24.hu (2016): Előválasztást tervez 2017-re az MSZP elnöke. *24.hu*, augusztus 4. <https://24.hu/kozelet/2016/08/04/elovalasztast-tervez-2017-re-az-mszp-elnoke/#> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Accetti, Carlo Invernizzi – Wolkenstein, Fabio (2017): The crisis of party democracy, cognitive mobilization, and the case for making parties more deliberative. *American Political Science Review*, Vol. 111., No. 2., 97–109. pp. <https://doi.org/10.1017/s0003055416000526>
- Adams, James – Merrill, Samuel, III (2008): Candidate and Party Strategies in Two Stage Elections Beginning with a Primary. *American Journal of Political Science*, Vol. 52., No. 2., 344–359. pp. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2008.00316.x> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- aHang (2019): Főpolgármester-jelölti előválasztás. *ahang.hu*. <https://ahang.hu/elovalasztas/2019.php> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- aHang (é.n.): Rólunk. *ahang.hu*. <https://ahang.hu/rolunk/> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Atmor, Nir – Hazan, Reuven Y. – Rahat, Gideon (2011): Candidate selection. In: Joseph M. Colomer (ed.): *Personal representation. The neglected dimension of electoral systems*. Colchester, ECPR Press. 19–33. pp.
- Avritzer, Leonardo (2013): Democratic Innovation and Social Participation in Brazil. *Taiwan Journal of Democracy*, Vol. 9., No. 2., 153–170. pp.
- Barkó-Nagy Ferenc – Kárpáti Márton (2019): Izzadva értettek nagyon egyet Budapest visszavételében. *index.hu*, június 14. https://index.hu/belfold/2019/06/14/fopolgarmester_vita_elovalasztas_partizan_kalman_olga_karacsony_gergely_kerpel-fronius_gabor/ (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Biró Marianna (2019): Karácsony Gergely nyerte a főpolgármester-jelölti előválasztást. *index.hu*, június 26. https://index.hu/belfold/2019/06/26/elovalasztas_eredmenyhirdetes_karacsony_gergely_kalman_olga/ (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Biró Marianna (2019): Minden, amit tudni kell az ellenzéki előválasztásról. *index.hu*, június 13. https://index.hu/belfold/2019/06/13/elovalasztas_reszletek_menetrend_szajbarago/ (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Dull Szabolcs (2019): Karácsony Gergely nagyon megnyerte az előválasztást. *index.hu*, február 3. https://index.hu/belfold/2019/02/03/mszp-parbeszed_elovalasztas_eredmenye_karacsony_gergely_horvath_csaba/ (Letöltés ideje: 2020. február 3.)
- Előválasztás 2021. A 2021-es Előválasztás hivatalos honlapja. (é. n.). *elovalasztas2021.hu*. <https://elovalasztas2021.hu/> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Geissel, Brigitte (2012): Impacts of democratic innovations in Europe: Findings and desiderata. In: Brigitte Geissel – Kenneth Newton (eds.): *Evaluating democratic innovations: Curing the democratic malaise?* Abingdon, Routledge. 163–183. pp.
- Geissel, Brigitte – Joas, Marko (2013): *Participatory Democratic Innovations in Europe: Improving the Quality of Democracy?* Berlin, Barbara Budrich Publishers. <https://doi.org/10.2307/j.ctvdf0gdc>
- Gerber, Elisabeth R. – Morton, Rebecca B. (1998): Primary Election Systems and Representation. *The Journal of Law, Economics, and Organization*, Vol. 14., No. 2., 304–324. pp. <https://doi.org/10.1093/jleo/14.2.304>

- Gschwend, Thomas (2007): Ticket-Splitting and Strategic Voting under Mixed Electoral Rules: Evidence from Germany. *European Journal of Political Research*, Vol. 46., No. 1., 1–23. pp. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00641.x>
- Hirano, Shigeo – Snyder, James M. (2014): Primary Elections and the Quality of Elected Officials. *Quarterly Journal of Political Science*, Vol. 9., No. 4., 473–500. pp. <https://doi.org/10.1561/100.00013096>
- Horváth Attila – Soós Gábor (2015): Pártok és pártrendszer. In: Körösi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest, Osiris Kiadó. 249–278. pp.
- IDEA Intézet (2020): *Őn szerint a 2019. évi önkormányzati választás után az ellenzéknek inkább...* IDEA adatfelvétel, 2020. szeptember 30. – október 4. <http://www.ideaintezet.hu/hu/hirek-aktualis/43/a-momentum-es-a-jobbik-szavazoinak-az-elkotelezodeset-kockaztatna--ha-elutasitana-a-kozos-listat> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Indriðason, Indridi H. – Kristinsson, Gunnar Helgi (2015): Democratizing Candidate Selection in Iceland. In: Giulia Sandri – Antonella Seddone – Fulvio Venturino (eds.): *Party Primaries in Comparative Perspective*. London, Ashgate. 161–180. pp.
- Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ, Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald – Welzel, Christian (2005): *Modernization, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Körösi András (2015): A magyar demokrácia három szakasza és az Orbán-rezsim. In: Körösi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest, Osiris Kiadó. 401–422. pp.
- Lányi Örs (2021): Nem kizárt, hogy a Kétfarkúak is részt vesznek az előválasztáson. *168.hu*, február 24. <https://168.hu/itthon/nem-kizart-hogy-a-ketfarkuak-is-reszt-vesznek-az-elovalasztason-200387> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Marek, Paulina – Powell, G. B. (2011): *Pre-Election Coalitions and Party System Development: Central European Variations*. APSA 2011 Annual Meeting Paper. <https://ssrn.com/abstract=1903444> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Newton, Kenneth (2012): Curing the democratic malaise with democratic innovations. In: Brigitte Geissel – Kenneth Newton (eds.): *Evaluating Democratic Innovations. Curing the democratic malaise?* London, Routledge. 3–20. pp.
- NOL (2016): Orbán Viktor leváltása csak eszköz. *NOL.hu*, január 8. <http://nol.hu/belfold/orban-viktor-levaltasa-csak-eszkoz-1583479> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Pápa Levente (2015): A civilek jövője: játékos vagy bíró? *Papalevente.blog.hu*, január 13. https://papalevente.blog.hu/2015/01/13/a_civilek_jovoje_jatekos_vagy_biro (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Pap Szilárd István (2018): Itt az összes ellenzéki visszalépés listája. *merce.hu*, április 7. <https://merce.hu/2018/04/07/itt-az-osszes-ellenzeki-visszalepes-listaja/> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Pósfay Orsolya (2019): Baranyi Krisztina fölényesen nyert a ferencvárosi előválasztáson. *merce.hu*, augusztus 16. <https://merce.hu/2019/08/16/baranyi-krisztina-gyozott-a-ferencvarosi-elovalasztason/> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)

- Republikon Intézet (2015): A Republikon Intézet előválasztási javaslata. http://republikon.hu/media/20968/republikon_elovalasztasi-javaslat.pdf (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Republikon Intézet (2020): Előválasztási javaslat a 2022-es országgyűlési választásokra. <http://republikon.hu/media/75810/200310-republikon-elovalasztasi-javaslat.pdf> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)
- Romão, Wagner (2020): Democratic Innovations Under Scrutiny. *Brazilian Political Science Review*, Vol. 14., No. 1. <https://doi.org/10.1590/1981-3821202000010007>
- Smith, Graham (2009): *Democratic Innovations. Designing institutions for citizen participation*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Smith, Graham (2019): Lessons from Democratic Innovations. In: Henry Tam (ed.): *Whose government is it? The renewal of state-citizen cooperation*. University of Bristol Press.
- Szigeti Péter (2014): A magyar választási rendszer átalakítása – összehasonlító perspektívában. *Jogtudományi Közlemény*, Vol. 69., No. 2., 82–92. pp. <http://real-j.mtak.hu/1027/2/jk1402.pdf> (Letöltés ideje: 2020. június 7.)